

Faragó József

Hány kiolvasó mondókát tudnak a hármásfalusi gyermekek?

1975 szeptemberében a Maros megyei Hármásfaluban, közelebről Hármásfalu néhai önálló harmadában, Szentistvánon Szabó Orzsika helyi alkotású régi balladájának nyomait kutattam.¹ Miután ezzel a munkámmal a tervezettnél hamarabb végeztem, kellő megfontolással egy olyan rövidebb időt igénylő gyűjtésbe fogtam, amelyhez hasonlóról néprajztudományunkban nincs tudomásom. Aligha van ugyanis olyan népköltési gyűjteményünk, amely több-kevesebb kiolvasó mondókát is ne tartalmazna, de nem tudjuk, hogy mekkora lehet egy gyermek vagy egy helység mondókáinak számszerű repertoárja. Van ugyan két olyan romániai magyar gyűjteményünk: Gazda Klára esztelneki (Háromszék) és Faragó József – Fábíán Imre bihari gyűjtése², amelyek kiolvasókban kiemelkedően gazdagok, de ezek nem foglalkoznak egy gyermek vagy egy helység repertoárjának kiszámításával.

Utam természetesen az iskolába vezetett, ahol 7-től 15 éves korig 65 gyermektől gyűjtöttem össze mindegyikük összes kiolvasó mondókáit. Az alábbi lapalji jegyzetben, közel egy emberöltővel a gyűjtés után, hálával közlöm betűrendes névsorukat, nevük után zárójelben életkorukkal, majd utána kiolvasóik számával.³ A 65 gyermektől gyűjtött kiolvasók száma 215. Ez a

¹ *Ószékely népballadák*. Összesítő válogatás Faragó József gondozásában, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel. Második, átnézett kiadás. Bukarest–Kolozsvár 1999. 111–114. 13. sz. és 288.

² Gazda Klára: *Gyermekvilág Esztelneken*. Néprajzi monográfia. Buk. 1980. 211–218; 251–300. sz. – *Bihari gyermekmodókák*. Közzéteszi Faragó József és Fábíán Imre. Buk. 1982. 363–402; 5160–5743. sz.

³ Ambrus Ferenc (10) 5, Ambrus Ilona (11) 5, Barabás Gizella (7) 2, Barta András (8) 2, Bartha Árpád (8) 1, Bartis Dénes (10) 1, Bándi János (13) 2, Bándi Sanyi (7) 1, Bíró Ilona (15) 2, Bóba György (9) 6, Bóba Zoltán (7) 1, Bordeanu Etelka (8) 7, Cifra Irma (9) 3, Cserkesz Rozália (8) 7, Csiszár Dénes (8) 1, Dávid Zoltán (7) 1, Dósa Amália (10) 9, Dósa Katalin (12) 4, Dósa Klári (12) 7, Dósa Lajos (7) 3, Faluvégi Ilonka (7) 2, Faluvégi Mária (13) 2, Farkas Zoltán (9) 6, Fülöp András (10) 3, Fülöp Dénes (7) 3, Fülöp Ilonka (13) 6, Fülöp János (8) 1, Fülöp Zsuzsa (8) 10, Gáll Piroska (10) 4, Kendi András (10) 3, Kovács Éva (10) 5, Kovács

szám nem egyenlő a falu repertoárjával, hanem a gyűjtés eredménye, hiszen számos kiolvasó többször is szerepel benne.

Először kis kimutatásban igyekeztem összeállítani, hogy hány azoknak a gyermekeknek a száma, akiknek repertoárja a minimális 1-től a maximális 12-ig terjed:

Hány kiolvasót tud?	Hány gyermek?
1	9
2	14
3	13
4	6
5	8
6	5
7	5
8	1
9	1
10	1
11	1
12	1

Eszerint a gyermekek viszonylag nagyobb része (14–13 gyermek) 2–3 kiolvasót tud, vagyis Hármásfaluban ez a leggyakoribb személyi repertoár. Ezeket követi a 4-es, 5-ös, 6-os és 7-es repertoár, 6, 8, 5 és 5, azaz 24 gyermekkel. 9 gyermek tudott minimálisan 1 kiolvasót, és csak 1–1 tudott kiemelkedően sokat: 8, 9, 10, 11 és 12 kiolvasót.

Kezdjük azzal a 9 gyermekkel, aki csak 1–1 kiolvasót tudott: melyek ezek a kiolvasók? 7 esetben *Baba ül a széken, kalács a ke-*

Irénke (8) 3, Kovács Irma (14) 4, Kovács Magda (10) 6, Kovács Mária (12) 6, Kőműves Ferenc (11) 3, Kőműves Piroska (7) 2, László József (14) 5, Máté Gyuszi (7) 2, Máthé Ibolya (8) 3, Molnár Ilonka (7) 1, Nagy Gábor (13) 5, Nemes Erzsébet (7) 13, Nemes Erzsébet (14) 6, Nemes József (10) 4, Nemes Rozália (8) 4, Nemes Sándor (14) 3, Péter István (9) 7, Raffai Endre (14) 2, Raffai Katalin (10) 2, Ravasz László (10) 10, Sándor Enikő (12) 12, Sándor Szilárd (8) 1, Simon Erzsébet (13) 2, Simon Júlia (10) 3, Simonfi Zoltán (7) 1, Sukó Erzsébet (7) 2, Székely Mária (14) 5, Szilveszter Ilona (9) 4, Szoboszlai Árpád (13) 2, Szoboszlai Dániel (15) 5, Vass Mária (15) 7, Vass Mircea (12) 3, Veress Júlia (11) 11. – A gyűjtések kéziratait a kolozsvári Folklor Archívum 013.420–013.485 leltári szám alatt őrzi.

zében. 1–1 esetben pedig *Én lementem a pincébe vajat csipegetni*, illetőleg *Volt nekem egy futbalom meg egy hűje kapusom*.

A 14 gyermek 2-es repertoárjával a kiolvasók sűrűjébe érünk. Itt 8 esetben ismétlődik a *Baba ül a széken*, 1 esetben a *Volt nekem egy futbalom*, viszont hiányzik az *Én lementem a pincébe*. Ehelyett 3 esetben belép a *Rot egy, rot kettő... rothadt*, 2 esetben a *Két kicsi kecske, mennek a meccsre*, illetőleg az *Öndön-dani-dári-dön* és változata. Ezek mellett 12 új kiolvasó lép be, valamennyit hosszas volna egyenként felsorolni.

A 13 gyermek 3-as repertoárjában a már ismert kiolvasók: 10 esetben *Baba ül a széken* és változatai, 6 esetben a *Volt nekem egy futbalom*, 5 esetben a *Rothadt* és 2 esetben a *Két kicsi kecske*. Eddig elő nem fordult gyakoribb kiolvasók: 4 esetben *Falu végén volt egy bolt* és 2 esetben *Egy üvegben ül egy törpe*. A további kiolvasók mind csak 1 esetben hangzottak el.

Mivel a számítások a 12-es repertoár felé mindegyre bonyolódnak, megkíséreltem összeszámolni, hogy a gyermekek összesen hányféle kiolvasót tudnak, s melyek közöttük a leggyakoribbak. Ugyanazon kiolvasó többféle változatát természetesen egynek tekintettem.

Végeredményben a hármásfalusi gyermekek 60 féle kiolvasót ismernek, ennyi tehát a falu repertoárja. E hármásfalusihoz hasonló, teljességre törekvő gyűjtések mutatnák meg, hogy ez a mennyiség szokványos-e, esetleg gazdagabb, illetőleg szegényebb a szokványosnál. Gazda Klára idézett esztelneki gyűjtése 50 kiolvasót tartalmaz, tehát kevesebbet, mint a hármásfalusi repertoár.

A 60-as repertoárnál nem kevésbé érdekes, hogy melyek a gyermekek által leginkább kedvelt kiolvasók. Miként talán az eddigi adatokból is sejteni lehet, a *Baba (egyszer Mama) ül a szék(b)en* messze az élen jár, 42 gyermek kiolvasói között. Folytatólag gyakoriságuk sorrendjében idézem a legnépszerűbb mondókákat, kezdősoruk után gyakoriságuk számával: *Rot egy ...rothadt*, 21; *Van (volt) nekem egy futbalom*, 17; *Két (négy) kicsi kecske*, 16; *Faluvégen (végén, egérlyukban, Budapesten) volt egy bolt*, 14; *Lementem én a pincébe*, 13; *Ini, pini, pipi néni*, 12; *Pesten jártam iskolába*, 10; *Eke, beke, béka töke*, 9; *Egy üvegben ül a törpe*, 8; *Egyedem-begyedem (gyerem-begyerem)* és *Két kis kakas összeve-*

szett, 7–7; *Én, te, ő és E, ke, há, né... hunyó*, 6–6; *Árkot ugrott a cigány, Budapesti villamos, Lap, lap, levelezőlap és Madarak voltunk*, 3–3; *Ecc, pecc, kimehetsz és Szőrös töke van a légynek*, 2–2. A többi kiolvasó egyszer hangzott el, illetőleg a meglehetősen sok, értelem nélküli játékos szóképzést nem soroltam be, mert némelykor annyira egybefolynak vagy annyira különböznek egymástól, hogy nehéz őket tipizálni. Példák: *An, tan, tinó (Án, tán, tinó); Ákátám, bákátám, pákátám; Ám-tám; Ekete(m), bekete(m); Öndön-divol; Ön-dön-dosz-déri-dó; Ön-dön-déruusz; Ön-dön-déva* stb.

Természetesen mindegyik kiolvasóról megkérdeztem, hogy a gyermek kitől és hol tanulta, mire szintén érdekes kategóriákat nyertem. Óriási többségben, 190 esetben a játszótársaktól: iskola- és osztálytársaktól, barátoktól és barátnőktől, testvérektől és rokon gyermekektől tanulták. Elég sok esetben az eredet szálai kivezetnek a faluból, mert vagy a gyermekek mentek más helységbe látogatóba, vagy máshonnan jöttek játszótársak. E helységek gyakoriságuk sorrendjében, nevük után a kiolvasók számával: Makkfalva 10, Petrozsény 7, Kibéd 4, Marosvásárhely és Székelyudvarhely 3–3, Kőröspatak 2, valamint Alsósófalva, Budapest, Cséje, Erdőszentgyörgy, Gyulakuta, Kolozsvár, Medgyes, Miklósfalva, Sepsiszentgyörgy és Szováta 1–1. További források, gyakoriságuk sorrendjében: édesanya 6, édesapa 5, óvó néni 4, öreg bácsi és mesés-könyv 2–2. Mindössze 2 kiolvasóról mondták a gyermekek, hogy nem emlékeznek a forrására.

Befejezésül – szerény adattárként – egy csokor olyan kiolvasót idézek, amelyek ritkaságukkal tűnnek fel, és hozzájárulnak a magyar kiolvasó mondókák jobb megismeréséhez. Első soruk betűrendje szerint következnek:

1. *Afrikába születtem,
Ott nevelt apám,
Azt hittem, hogy lesz belőlem
Egy nagy huligán.
Lett belőlem utcaseprő,
Budiszívató,
Visszamegyek Afrikába,
Mert ott nagyon jó.*

2. *Árkot ugrott a cigán,
Kitörött a lába,
Sürgönyöztek a mentőnek,
Vigyék szállodába.
El is vitték szállodába,
Szálka ment a jobb lábába,
Inc, pinc, palapinc,
Te vagy odakint.*
3. *Budapesten jártam iskolába,
Térgyig érő sárga tulipánba.
Ott láttam meg Bözsikét,
Hajtotta a pipikét.
Egy, kettő, tizenkettő,
Te leszel a jó kergető.*
4. *Budapesti villamos,
A földre köpni tilos.
De én erre fütyülök
És a földre leköpök.*
5. *Ecc' pecc' kimehetsz,
Hónapután bejöhetsz.
Cérnára, cinegére,
Ugorj, cica, az egérre,
Fuss!*
6. *Egy alamizsnya,
Két alamizsnya...
Tíz alamizsnya.
Tíz, tíz, tiszta víz,
Három csöbör meleg víz,
Beléhótt a Mátyás,
Mivel húzassuk ki?
Sípbal, dobbal, nédi hegedűvel.*
7. *Egy ángyomnak egy ládájó,
Két ángyomnak két ládájó...
Tíz ángyomnak tíz ládájó.
Tíz, tíz, tiszta víz,
Ha nem tiszta, vidd vissza,
Ott a számár, megissza.*

8. *Egyerem, begyerem, bakkecske,
Nállunk járt egy menyecske.
Fejét levágtuk,
Tettük kosárba,
Vittük a vásárba.
Kérték a vásárba:
Mi van a kosárba?
Menyecskefej, három lej,
Ha megveszed, fuss el vele.*
9. *Egy, kettő, három,
Mit eszünk a nyáron?
Egeret, bogarat,
Mindenféle madarat.*
10. *Egy, kettő ... öt,
Nagymama harisnyát köt.
Se kicsi, se nagy ne legyen,
Éppen neki jó legyen.*
11. *Eke-beke, béka töke, potty.
A békának nincsen töke, potty.*
12. *Falu végén kicsi ház,
Abban lakik Mikulás.
Kértem tőle szalonnát,
Azt mondta, hogy pofon vág.
Ha pofon vág, meghalok,
Elvisznek az angyalok,
Répafődbe temetnek,
Megesznek az egerek.*
13. *Figyelem, figyelem,
Pattog a borsó,
Akire jut a százkettő,
Az lesz a hunyó.
Kettő, tizenkettő... száz kettő.*
14. *Ini, pini, jupi (pupi, pipi) néni,
Hempereg (hentereg) a gumi néni.
Akire jut a százkettő,
Az lesz a hunyó.*

15. *Kicsi csupor, kis kancsó,
Meg is van már a hunyó.*
16. *Kör, kör, ki játszik,
Csak egy kislány hányzik.*
17. *Petőfi Sándor
Gagyába táncol,
Felesége bugyiba,
Így (úgy) mennek (mentek) a moziba.*
18. *Szörös töke van a légynek,
Ha nem hiszed, gyere, nézd meg.
Inc, pinc, Lőrinc,
Te vagy odakint.*

A magyar–román folklórkapcsolatokat képviseli az a vegyes szövegű (makronikus) kiolvasó, amelynek nem találtam párját az eddigi gyűjteményekben:

19. *Tátá, mámá ěi copiii
Elmentek pityókát lopni.
Tátát, mámát megfogták,
Pityókával megdobták.
Ěi-am deschis un ablatot,
Ca să vină levegő.
A venit un betörő
Ěi-a furat un lepedő.
Ěi m-am dus la bíróság,
Ca să facă igazság,
Dar n-a făcut igazság,
A făcut o mare, mare marhaság.*

És végül a repertoár egyszer előforduló egyetlen román kiolvasója:

20. *Stan și Bran
Cântă la pian.
Ú, ú, ú.
Ieși afară tu.*